

Tourism and Recreation

<https://dergipark.org.tr/tourismandrecreation>

E-ISSN: 2687-1971

Kalkınma planlarının turizm politikaları perspektifinde değerlendirilmesi

Evaluation of development plans in the perspective of tourism policies

Volkan Tuncel

Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, vtuncel@bingol.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-4772-5853

MAKALE BİLGİSİ/ ARTICLE INFO

İnceleme Makalesi / Review Article

Anahtar Kelimeler:

Turizm Politikası, Kalkınma Planı, Turizm Sektörü

Key Words:

Tourism Policy, Development Plan, Tourism Sector

Gönderme Tarihi/Received Date:
09.12.2019

Kabul Tarihi/Accepted Date:
25.12.2019

Yayınlanma Tarihi/Published Online:
31.12.2019

ÖZET

Turizm gelişmekte olan ülkelerde ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ülkeye değer katan önemli bir sektör olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle gelişmekte olan ülkeler, küresel pazarda oluşan turizm gelirlerinden elde ettikleri payı artırmak, rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü sağlamak ve turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini temin etmek için turizm politikaları geliştirirler. Türkiye’de ise turizm endüstrisinin gelişmesine yönelik yapılan çalışmaları planlı dönem öncesi (1923-1963) ve planlı dönem (1963 sonrası) olmak üzere iki dönemde incelemek mümkündür. 1923 yılında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin gerek ülke içinde gerekse ülke dışında aşması gereken ekonomik ve sosyal sorunların varlığına ek olarak dünya genelinde ekonomik sorunların yaşanması nedeniyle planlı dönem öncesinde turizmin geliştirilmesine yönelik çeşitli girişimlerde bulunulmasına rağmen turizmin gelişmesine yönelik yapılan çalışmalarda istenilen seviyeye gelinebilmiştir. Planlı dönemde ise kalkınma planları içerisinde turizmin geliştirilmesi amacıyla oluşturulan turizm politikaları turizm sektörünün gelişmesine yönelik önemli adımların atılmasını da beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada, Kalkınma Planları turizm politikaları kapsamında incelenerek Türkiye ekonomisine katkılarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında, literatür taraması yapılarak ikincil veri kaynakları incelenmiş ve elde edilen bilgiler ışığında dönemsel olarak turizm alanında yaşanan gelişmeler değerlendirilerek turizmin Türkiye ekonomisine katkıları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

Tourism is accepted as an important sector that adds value to the country in economic, social and cultural areas in developing countries. For this reason, developing countries develop tourism policies in order to increase their share of tourism revenues in the global market, to provide competitive advantage over their competitors and to procure the sustainability of tourism activities. In Turkey, it is possible to examine the studies conducted toward the development of tourism industry in two periods as planned pre-period (1923-1963) and planned period (post-1963). Founded in 1923, the new Republic of Turkey, in addition to the existence of economic and social problems of both inside and outside the country, and due to the economic problems in the world, could not reach the desired level in the studies conducted for the development of tourism although various initiatives have been taken to improve tourism prior to the planned period. In the planned period, the tourism policies aimed for the development of tourism within the development plans brought important steps towards the development of the tourism sector. This study aims to examine the development plans within the scope of tourism policies and to reveal their contribution to the economy of Turkey. In the scope of the study, literature review was conducted, secondary data sources were analyzed and the information obtained periodically in light of developments in the field of tourism were examined and tourism’s contribution to Turkey’s economy has been evaluated.

1. Giriş

Turizm yapısı gereği ulusal ve uluslararası alanda yaşanan ekonomik, siyasal, kültürel ve teknolojik gelişmelerden hızlı bir şekilde etkilenmektedir. Küreselleşmenin bir sonucu olarak değişen pazarlama anlayışı neticesinde turizm endüstrisinin küresel pazardaki ekonomik kazanımları bir bütün olarak değerlendirildiğinde pazarda yer alan ülkelerin iştahını kabartacak düzeydedir. Bu nedenle ülkeler turizm alanında izlenecek politikalarla rekabet içinde olduğu küresel piyasada artı kazanımlar sağlamaya yönelik ülkesel kalkınma planları oluşturmakta ve uygulamaktadır. Türkiye’de turizm alanında yapılan gelişmeleri incelemek adına turizm politikalarını planlı

dönem öncesi ve planlı dönem sonrası olmak üzere iki dönemde incelemek mümkündür.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu 1923 yılında turizmle ilgili ilk hareket olarak kabul edilen gelişme, Saffet Atabinen ve bir grup aydın tarafından kurulan “Türkiye Seyyahin Cemiyeti” isimli cemiyettir. Bu cemiyetin adı daha sonralarda “Türkiye Turing Kulübü” ve ardından “Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü” olarak değiştirilerek faaliyetlerine devam etmiştir. Cemiyet 1930 yılında kamu yararına çalışan bir kurum olarak nitelendirilerek, gümrük ve trafik mevzuatı ile ilgili özel görevler icra etmiştir. Uzun bir süre turizm alanında devlet organı gibi çalışan kurum, yapmış olduğu çalışmalarla Türkiye’nin turizm

alanında ilklerine imza atmıştır. Bunlar; Türkiye'nin ilk turizm broşürü, ilk afişleri, ilk karayolu haritalarını bastırması, ilk tercüman rehberlik sınavlarını yapmış ve ilk turizm ile ilgili incelemeleri gerçekleştirmiştir (Ünlüöner vd., 2014: 237; Kozak vd., 2012: 102-103).

Planlı dönem öncesinde (1923-1963) turizm gelişmesine ilişkin bir analiz yapmak gerekirse; Türkiye'de turizm alanında oldukça yavaş bir ilerleme kaydedebilmiş ve bu dönemle ilgili geniş verilere erişebilmek pek mümkün değildir. Türkiye'nin planlı döneme kadar gelinen süreçte; karayolları, limanlar ve konaklama tesisleri yetersiz, turizm ile ilgili çalışmalar son derece kısıtlı olduğu görülmektedir. Dünya genelinde 1923-1950 yılları arasında yaşanan bazı gelişmeler; 1929 dünya ekonomik buhranı, 1939'da başlayan ve altı yıl süren ikinci dünya savaşı dünya genelinde turizm hareketlerinin sönük geçmesine neden olmuştur. Diğer taraftan da yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin içte ve dışta çözmesi gereken ekonomik, siyasal ve toplumsal sorunların var olması, Türkiye'de turizm ile ilgili çalışmaların gerektiği şekilde yapılmasında engel teşkil etmiştir. Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan imar faaliyetleri, altyapı ve üst yapı yatırımları ile tarihi eserlerin restorasyonu ile ilgili yürütülen çalışmalar ileriki yıllarda ortaya çıkacak olan turizm sektörüne önemli katkılar sunmuştur (Saatçi, 2019:2312; Kozak vd., 2012:106). Planlı dönem öncesi turizm alanında önemli gelişmeler ortaya konulmamasına rağmen bu dönemde, turizmin devlet teşkilatında yer alması bağlamında temel adımlar atılmıştır. Planlı dönem öncesinde turizmin geliştirilmesine yönelik yürütülen çalışmalar planlı kalkınma döneminde ortaya konan turizm politikalarının alt yapısının oluşturulmasında önemli katkılar sağlamıştır (Büyüksalvarcı vd., 2016: 189).

Çalışmanın amacı, Kalkınma Planlarının turizm politikaları kapsamında incelenerek Türkiye ekonomisine katkılarını belirlemektir. Çalışma kapsamında, literatür taraması yapılarak ikincil veri kaynakları incelenmiş ve elde edilen bilgiler ışığında dönemsel olarak turizm alanındaki yaşanan gelişmeler irdelenerek turizmin Türkiye ekonomisine katkıları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planından günümüze kadar olan uzanan süreçte hazırlanıp, uygulamaya konulan Beş Yıllık Kalkınma Planlarında yer alan turizm politikaları inceleyerek, uygulanan turizm politikaları ve sonuçları bir bütün olarak değerlendirilmektir.

Planlı dönemde günümüze kadar gelinen süreçte on bir tane Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya konulmuş olup, ilk dokuz Kalkınma Planı Devlet Planlama Teşkilatı tarafından, Onuncu Kalkınma Planı Kalkınma Bakanlığı tarafından ve On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) ise Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi içerisinde bulunduğumuz ve süreç tamamlanmadığı için ilgili planda yer alan turizm politikalarına yer verilmiş olup, sonuçlarıyla ilgili her hangi bir değerlendirme yapılmamıştır.

Bu çalışmada nitel verilere dayanan tanımlayıcı bir araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda literatür taraması yapılarak, ikincil kaynaklardan (beş yıllık kalkınma planları, makaleler, raporlar, bildirimler, tezler, elektronik ortamda kayıtlı olan veriler vb.) elde edilen belgeler ve dokümanlar aracılığıyla betimsel analiz uygulanmıştır. İkincil veri kaynaklarının bulunduğu çalışma, çalışmanın da öncesinde yapılan işlemlerden (analizin daha önce derlenmiş ve kayıt altına alınmış verilere dayalı olması) ötürü, belirli bir ölçüde güvenilirliğe ve geçerliliğe sahiptir. Belirtilen hususlardan ikinci veri kaynağı kullanan bir araştırmacının tekrardan güvenilirlik ve geçerlilik analizini yapmasına ihtiyaç duyulmamaktadır (Büyüköztürk vd., 2018: 13; Gürbüz ve Şahin, 2018:174-175).

3. Kavramsal Çerçeve

3.1. Kalkınma Planlarının Oluşumu

Kalkınma kavramı, ilk olarak Batı Avrupa ülkelerinde ele alınmasına rağmen devam eden süreçte diğer ülkelerin de üzerine yoğunlaştığı önemli bir boyut kazanmıştır. Kalkınma kavramı; bir toplum veya bir sosyo-ekonomik sistem söz konusu olduğunda, genellikle sistemin genel durumu ya da kurucu unsurlarından bazılarını iyileştirme anlamında kullanılabilir. Söz konusu tanımda telem olarak geliştirme ve iyileştirme kavramları ele alınmaktadır (Yemen, 2015: 1002).

Planlama genel olarak, "belirli bir amaç doğrultusunda başarıya ulaşmak için mevcut alternatifler arasından en iyisinin seçilmesine yönelik organize olmuş akılcı bir teşebbüstür" şeklinde ifade edilebilir. Planlama kavramını ulusal boyutta ele alacak olursak; temelde toplumsal değişimin inşa edilmesi ve yönlendirilmesine yönelik olarak hazırlanan fikirlere dayanmaktadır (Soyak, 2003: 168).

Bu iki kavramın bir araya gelmesi ve ülkelerin kalkınmasının bir süreç olarak sağlanmasının temelinde, planlı kalkınma bulunmaktadır. Türkiye'de ise 1961 Anayasası ile ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik bir şekilde hayata geçirebilmek amacıyla kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanması yasal bir hale gelmiştir. Böylelikle Türkiye'deki ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi sağlamak adına, planlı kalkınma anlayışı ile birlikte beş yıllık dönemi kapsayacak kalkınma planları oluşturmuştur (Yemen, 2015: 1002).

Kalkınma planlarının oluşum süreci ve içeriği incelendiğinde; ekonomi politikasının hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için görev, yetki ve araç belirlemek amacıyla yapılan kamu için emredici, özel sektör için ise teşvik edici unsurlar içeren, meclis tarafından kabul edilen kanunlar niteliğindedir (Akdağ, Güler ve Çakıcı, 2019: 20).

3.2. Turizm Politikalarının Oluşumu

Politika, mevcut veya gelecekteki kararları belirlemek ve yönlendirmek amacıyla elde edilen bilgiler ışığında alternatifler arasından seçim yapma yöntemidir. Turizm politikası ise şu şekilde tanımlanabilir; bir dizi düzenlemeler, kurallar, yönetmenlikler, yönergeler ve geliştirmekte öncelikli hedefler ve bir turizm destinasyonun günlük aktiviteleri ve turizminin

uzun vadeli gelişimini etkileyen kolektif ve bireysel stratejilerdir. Farklı bir tanıma göre turizm politikası; turizmin ülke, bölge, şehir veya bir destinasyon özelinde geliştirilmesine veya desteklenmesine yönelik olarak hazırlanan ve belirli bir dönemi kapsayan planlarının yönetme ve hareket tarzıdır. Herhangi bir turizm politikasının temel prensibi bir ülkenin turizmden elde edeceği ekonomik ve sosyal katkılarının mümkün olabildiğince en yüksek seviyede yarar sağlayacağından emin olması gerekmektedir. Bir turizm politikasının asıl amacı, ulusun (bölge veya bölge) ilerlemesini ve vatandaşlarının yaşamlarını geliştirmesidir (Edgell vd., 2008:7).

Turizm politikalarının sahip olması gereken temel özelliklerinden biri, turizmin geliştirilmesine yönelik olarak hazırlanan politikaların hem ulusal hem de bölgesel/yöresel düzeyde dikkate alınmasıdır. Ulusal/yerel düzeyde hazırlanan turizm politikalarının bir başka önemli özelliği ise uluslararası turizm alanında meydana gelen gelişmeleri takip etmesi ve uyum sağlama adına, dinamik bir yapıya sahip olması ve etkin bir şekilde uygulanması gerekir. Turizm politikalarının sahip olması gereken bu ilkeler, özellikle Türkiye gibi 3S'e (deniz, kum, güneş) yönelik yabancı kitle turizminin belirli bölgelerin kıyı yörelerine yöneldiği ülkelerde daha fazla önem arz eden unsurlar haline gelmektedir. Ayrıca hazırlanacak olan turizm politikalarının değişen eğilimlere karşı dinamik yapıya sahip olması önem teşkil etmektedir (Soyak,2013: 9-10).

3.2.1. Planlı Dönem Sonrası Turizm

Planlı dönemde günümüze kadar gelinen süreçte on bir tane Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya konulmuş olup, ilk dokuz Kalkınma Planı Devlet Planlama Teşkilatı tarafından, Onuncu Kalkınma Planı Kalkınma Bakanlığı tarafından ve On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) ise Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Planların iktisadi felsefeleri ve yaklaşımları kapsamında; 1960 öncesi planları: devletçi, kısmi; 1960-1980 planları: karma ekonomiye yönelik, bütüncül; 1980-2000 planları: liberal, stratejik olarak nitelendirilebilir. 1980 öncesinde sanayileşmede "ithalat ikamesi politikaları", 1980 sonrası ise "açık ekonomiye geçiş" yönlendirici olmuştur (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 1; Tüzüncü, 2015: 91).

Turizm sektöründeki önemli gelişimler planlı dönemle birlikte hayata geçirilmiş ve her iki dönemde de turizm alanında meydana gelen gelişmeler devletin politik tercihleri ile yakından ilişkili olmuştur. Planlı dönemde turizm alanında yaşanan gelişmeleri iki alt dönemde değerlendirmek gerekirse, birinci dönem olarak 1963-1983 yılları arasında, devletin, turizm gelişimini sağlamaya yönelik şartları oluşturduğu ve öncü olduğu ve 1983'ten günümüze süregelen "liberalizasyon dönemi" olarak tanımlanabilir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2007: 6). Diğer bir deyişle; planlı dönemde turizm yaklaşımı, 1963- 1983 yılları arasında devletin, turizmi geliştirmek üzere şartları oluşturduğu ve öncü rol oynadığı bir süreç iken 1983'ten günümüze süregelen süreçte ise serbest piyasa ekonomisi odaklıdır (Akdağ vd., 2019: 20).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında; ödemeler

dengesindeki açığı kapatmak adına turizm sektöründen elde edilen gelirin artırılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda; Türkiye'nin sahip olduğu; doğal ve tarihi kaynaklardan turizm faaliyetlerinde etkin bir şekilde yararlanılması ve gerekli turizm yatırımlarına ve tanıtım çalışmalarına önem vermek temel ilke olarak benimsenmiştir (Kozak vd., 2012: 109).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının uygulanmaya başlandığı dönemde Türkiye'ye gelen turistler ortalama olarak dört gün kalmakta ve bu kapsamda Türkiye'ye bir turist ortalama 60 dolar bırakmaktadır. İlgili planlama dönemi sonrasında turistlerin ortalama kalış süresinin 6 gün ve turist gelirlerinin ise ortalama 100 dolar bırakmalarının sağlanabileceği kabul edilmiştir. Ancak belirtilen beş yıllık dönem içerisinde var olan kaynakların sınırlı olması nedeniyle, mevcut kaynakları etkin ve verimli kullanması amacıyla yurdun turizm faaliyetleri için daha elverişli olduğu bölgelerden bir kısmının geliştirilmesi mümkün olacaktır. Bu nedenle, turist çekme potansiyeli yüksek olan ve kısa dönemde daha fazla sonuç elde edilebilecek bölgelerde turizm çalışmalarının yürütülmesi planlanmaktadır. Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısını artırmaya yönelik olarak son on yılda önemli bir çaba harcanmamasına rağmen yıllık ortalama artış miktarı %12 düzeyinde gerçekleşmiştir. Planlı dönem içerisinde yapılacak olan yatırım ve genişleme propagandası faaliyetleri sonucunda yıllık turist sayısındaki artış oranının ortama %20 olacağı öngörülmektedir (DPT,1963: 425-426).

Turizmin geliştirilmesine yönelik ilgili kalkınma planında önemli projeler (DPT,1963:427):

- Tatil köyleri ve kamplarının oluşturulması,
- Turizm alanında çeşitli denem (dönem) projelerinin hazırlanması,
- Millî parkların alanlarının belirlenmesi ve oluşturulması,
- Balkanlar, Yunanistan, İtalya ve İsrail ile turizm hareketliliğini artırmaya yönelik olarak çeşitli ulaştırma imkânlarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi,
- "Hac yolu" adlı turistik yolun tamamlanmasıdır.

Ayrıca, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında turizm sektörünün geliştirilmesine yönelik alınan bazı tedbirler ise şunlardır (DPT, 1963; akt. Ağbay, 2019: 100-101):

- Turist çekmek için Türkiye'nin iyi bir propagandasının ve turist eğilimleri saptamaya yönelik araştırmasının yapılması,
- Turizm işlerini ülke genelinde sevk ve idare edecek bir teşkilatın en kısa süre içerisinde kurulması,
- Şehir ve kasaba gibi yerlerde turizmin gelişimini planlayacak, proje yapılmasına teşvik edecek ve yapılan işlerin kontrolünü sağlayacak bir "Turizm Geliştirme Kurulu" kurulması,
- Turistlerin Türkiye'de kalmalarını kolaylaştıracak tedbirler alınmasına yönelik; gümrük ve kambiyo işlemlerinin basitleştirilmesi ve danışma bürolarının açılması,
- Yeni açılacak turistik tesislerin bina vergilerine muafiyet sağlanması için imkânların araştırılması,

- Türkiye’de belirli bölgelerde ve zamanlarda festivallerin düzenlenmesi ve bir sonraki kalkınma planı döneminde olimpiyat düzenlenmesi amacıyla gerekli araştırmaların yapılması gibi tedbirler alınmıştır.
- Turizm sektöründe çalışan personellerin eğitimine öncelik verilmesi,
- Eğitim ve halk eğitim programlarında bölgelerde turistik tesislerin ve eserlerin halka tanıtılması ve benimsetilmesidir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ortaya konulan hedeflerin %81’lik kısmı ilk üç yılda gerçekleştirilmiştir. Ancak uygulamada yaşanan bazı aksamalar nedeniyle ön görülen tedbirlerin bir bölümü zamanında alınamamıştır. Nitekim planda 1967 yılı için hedeflenen yabancı turist sayısına 1966 yılında ulaşılmasına rağmen dış turizm faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin tamamının ülkeye yasal yollardan yurda girmesi temin edilememiş; sektörde ulaşılması hedeflenen arz kapasitesi, nitelik ve nicelik yönlerinden istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Ayrıca söz konusu dönemde turizmin geliştirilmesi amacıyla çeşitli kamu ve özel sektör kuruluşları arasında gerekli ölçüde koordinasyon sağlanamamış; turizm eğitim ve öğretim çalışmaları ile turizm kredi politikası için gerekli örgütlenme tam olarak oluşturulamamış; turizm sektörünün ihtiyacı olan teşvik edici mali ve hukukî tedbirler istenilen düzeye getirilememiştir (DPT, 1968: 593-594).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

İkinci Plan dönemi ile birlikte turizm sektörünün ödemeler dengesine olumlu katkısının yanı sıra; ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda sağlamış olduğu olumlu katkılardan da yararlanması gerektiği belirtilmiştir. Bu planlama döneminde ilk kez dış turizm gelirlerini ve yabancı turist sayısını artırmak amacıyla yatırımların turistik potansiyeli yüksek olan Akdeniz ve Güney Ege gibi kıyı bölgelerine yoğunlaştırılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu dönemde iç turizmin geliştirilmesi, turizm yatırımlarında kitle turizmine yönelik olarak yasal ve finansal teşviklerin sağlanması, uygun olarak altyapı tesisleri, yardımcı imkânlar ve örnek tesislerin geliştirilmesi kamu kesimi, diğer turistik yatırımların ise özel sektör aracılığıyla yapılması temel ilke olarak benimsenmiştir (Kozak vd., 2012: 110; Soyak, 2013: 10-11). 1968- 1972 yılları arasında yerli turist sayısında yıllık % 10 ve yabancı turist sayısında ise yıllık % 25 oranında artış olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca turizm gelirlerinde ise iç turizmde yıllık % 15,8 ve dış turizmde ise yıllık % 32 oranında bir artış beklenmektedir (DPT, 1968; akt. Ağbay, 2019: 101).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde uygulanan turizm politikalarının temel amacı kitle turizminin geliştirilmesi olmuş ve bu amaçla kitle turizmüne uygun tesislerin kurulmasına yönelik teşvik tedbirleri geliştirilmesine rağmen turizm sektörünün finansmanında kredi ihtiyacı istenilen düzeyde karşılanamamıştır. İkinci plan döneminde belgeli tesislerin kapasitesi yıllık ortalama artış oranı %14’ünde devam ederek 1971 yılında belgeli tesislerin yatak kapasitesi 31.235’e ulaşmıştır. İlgili dönemde yapılan turistik tesislerin büyük bir bölümü Marmara Bölgesine yoğunlaştığı görülmektedir. Turizm hizmet sektörünün personel ihtiyacını karşılamaya

yönelik yetiştirilen personel sayısı nicelik ve nitelik bakımında yetersiz kaldığı gibi yetiştirilen elemanlarında tamamının turizm alanında istihdam edilmesi sağlanamamıştır (DPT, 1973: 616).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında; turist taleplerinin ülke içi ve ülke dışı ekonomik, sosyal ve politik faktörlerden çok çabuk etkileneceği belirtilerek turizm sektöründeki gelişmeleri tahmin etmenin güç olacağına vurgu yapılmıştır. Buna rağmen 15 yılı kapsayan uzun dönemde hem turist sayısı hem de net turizm gelirinine yönelik belirli varsayımlara dayalı olarak bir tahminde bulunulmuştur. Buna göre; turist sayısının 1982 yılında 3,3 milyon, 1987 yılında ise 6,3 milyon kişiye, net turizm gelirininde 1982 yılında 212 milyon dolar ve 1987 yılında ise 342 milyon dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir (DPT, 1973: 616).

Üçüncü Plan döneminde kitle turizm faaliyetlerinin uygulanmasına yönelik olarak turizm yatırımlarında öncelikli bölgelerde yoğunlaştırılmasına devam edilecektir. İlgili bölgelerde kurulacak olan yeni tesislerin inşasında, kapasite ve nitelik bakımından kitle turizmin yapılmasına yönelik gerekli koşulları sağlamasına dikkat edilecektir (DPT, 1973: 618). Öncelik bölgelerinde alt yapı yatırımlarında; hava alanı yapımı, karayollarının iyileştirilmesi, yerleşmelerin su, elektrik ve kanalizasyon tesislerinin yapımı ve yat yavaşma yerleri inşaatına yönelmesi hedeflenmiştir. Ayrıca milli park yatırımları ve tarihi eserlerin bakım ve onarımına yönelik tamamlayıcı yatırımların devam edilmesi planlanmıştır (DPT, 1973: 619).

1973 yılında başlayan ekonomik durgunluk ve petrol bunalımı, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de turizm hareketlerini sınırlaması nedeniyle plan döneminde dış turizm gelirlerinde arzu edilen seviyeye ulaşamamıştır. Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısına bakıldığında %14,3 oranında bir artış ile dünya ortalamasının üstünde bir artış gerçekleşmesine rağmen, ülkeye gelen yabancı turist sayısı 1,7 milyon olarak gerçekleşerek 2,3 milyon olan plan hedefine ulaşamamıştır. Yurt dışına çıkan vatandaşların sayısı incelendiğinde ise plan hedefinin üzerinde gerçekleşerek yılda yüzde 4,6 artarak 1977 yılında 1,5 milyon kişiye ulaşmıştır (DPT, 1979: 429). Ayrıca ilgili dönemde Türkiye’de başlayan Kıbrıs Barış Harekâtı da ülke turizminin olumsuz anlamda etkilenmesine sebep olmuştur (Coşkun, 2010: 25).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, çeşitli nedenlerden ötürü 1978 yılına kadar hazırlanamadığından, bu yıl özgü bir yıllık program geliştirilmiştir. 1978 yılında gelen turist sayısı 1,9 milyon ve turizm geliri olarak ise 248,8 milyon dolar gelire ulaşılması hedeflenmiştir. 1978 yılında gelen yabancı sayısı % 86,1 gerçekleşme oranı ile 1,6 milyon ve turizm geliri ise % 92,8 gerçekleşme oranı ile 230,4 milyon dolar olarak hedeflerin altında kalmıştır. Turizm giderlerinde gözlenen büyük gerileme nedeniyle bu yılda ödemeler dengesine 162,2 milyon dolarlık net katkı sağlanmıştır. Konaklama kapasitesindeki yetersizlik 1978 yılında da sürmüş, yatak sayısı 52.408 olarak belirlenmiştir. 1978 yılında 130 proje için 241 milyon lira ödenmiştir (Karasu, 2013: 52).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında ilgili dönem sonunda; yıllık turizm gelirinde ortalama % 23 ve turizm giderlerinde ise ortalama % 4,1 artış hedeflenmiş ve ilgili plan dönemi sonu itibariyle net 468 milyon dolarlık döviz girdisinin elde edilmesi amaçlanmıştır. Plan dönemi sonunda Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı 13 942 bin kişiye ulaşması ve turizm gelirlerinin ise 2 418 milyon dolar olarak gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Bu plan dönem sonunda belgeli tesislerin yatak kapasitesinde 40 bin yatak artışı sağlanarak 1983'te 95 bin yatak kapasitesine ulaşılması planlanmıştır. Arzu edilen bu kapasiteye ulaşmak adına toplamda 18,3 milyar liralık yatırım yapılması planlanmaktadır. Yatırım miktarının 9,5 milyar liralık kısmının özel kesim tarafından, geriye kalan 8,8 milyar liralık kısmı ise kamu tarafından hayata geçirilmesi planlanmaktadır (DPT, 1979: 430).

Dördüncü Plan döneminde de konaklama tesisleri yatırımlarının turizmde öncelikli bölgelerde yoğunlaştırılması ve kitle turizmin yapılmasına yönelik gerekli şartları sağlayan tesisler kurulması temel ilke olarak benimsenmiştir. Ayrıca diğer dönemlerden farklı olarak bu dönemde fiziksel planlama çalışmalarıyla beraber söz konusu çalışmaların istenilen doğrultuda ve arzu edilen süre zarfında sonuca ulaşmasını da sağlamak amacıyla Organize Turizm Bölgeleri'nin geliştirilmesi kararı alınmıştır (DPT, 1979: 431).

Turizmin geliştirilmesine yönelik olarak ülkeye yabancı turizm yatırımcılarının çekilmesine yönelik olarak, yatırım aşamasında en az 500 yataklı tesis olması koşuluyla yabancı turizm yatırımcılarının yatırımları, sermaye paylarına bakılmaksızın teşvik edilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca yabancı uyruklu personelin çalıştırılmasına yönelik çeşitli kolaylıklar getirilecektir (DPT, 1979: 243-432).

12.3.1982 tarih ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu turizmin gelişmesinde belirleyici rol oynayan önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2634 sayılı kanun ile Turizm Bakanlığı'nın fonksiyonu ve otoritesi artmış, fonların ve kaynaklarını kullanımı kolaylaşmış, turizmin çeşitlendirilmesi ve turizm potansiyelinin kullanılmasının önündeki engeller kalkmıştır. 2634 sayılı kanun ile ayrıca kamu arazileri turizm yatırımlarına açılmış; altyapı yatırımları, teşvik ve kredilendirilmeyle turizm sektörünün gelişimi hızlanmıştır (Batuhan, 2018: 60).

1979 yılındaki 1,5 milyon olan yabancı ziyaretçi sayısı dördüncü plan dönemi sonunda yaklaşık %7'lik bir artışla 1983'te 1,6 milyon ziyaretçi sayısına ulaşmıştır. İlgili plan dönemi gelir açısından incelendiğinde ise 1979 yılında 280 milyon dolar olan turizm geliri 1983 yılında yaklaşık %47'lik bir artışla 411 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Polat, 2016: 81).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Plan döneminde turizm sektöründe devlet, alt yapının iyileştirilmesi ve geliştirilmesine ağırlık verecektir. Devlet tarafından, üst yapının geliştirilmesi, yatak kapasitelerinin artırılması ve nitelikli eleman yetiştirilmesine yönelik eğitim hizmetlerinin sağlanması gibi konularda turizm sektörü destekleyecek olup yabancı turizm yatırımcılarının arttırılmasına yönelik gerekli teşvik sağlanacaktır (DPT, 1985: 42). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı süresince dış turizm gelirlerinde yılda ortalama % 14,2 ve turizm giderlerinde ise

% 18,9 artış oranı sağlayarak beşinci dönem sonunda net 540 milyon dolar döviz geliri elde edilmesi hedeflenmiştir. Türkiye'ye gelecek turist ve ziyaretçi sayısı yılda % 10,8 artışla plan dönemi sonunda 3 milyon kişi, yurt dışına gidecek vatandaş sayısının ise yılda ortalama % 3,5 artışla 2 milyon 500 bin kişi olacağı öngörülmektedir. Ayrıca belgeli konaklama tesislerinin yatak kapasitesi, inşası süren tesislerin yaratacağı ilave 38 bin yatakla plan dönemi sonunda toplamda yatak kapasitesinin 100 bine ulaşması hedeflenmektedir (DPT, 1985: 120).

Beşinci dönemde devlet tarafından; konferans, termal, yat ve kış turizm çeşitleri için alt yapı geliştirecek önlemlerin alınması gerekliliğine yer verilmiştir. Bu bağlamda Güney Antalya Projesine benzer alt yapı projeleri hazırlanarak uygulanması planlanmıştır (DPT, 1985: 198). Türkiye, OECD ve OPEC ülkelerinin yanı sıra Balkan ve Üçüncü Dünya Ülkeleri ile turistik ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde gerekli girişlerde bulunmayı planlanmaktadır. Bireysel turizm ihmal edilmeden kitle turizme öncelik verilmeye devam edilmesi planlanmaktadır. Çalışanların en uygun koşullarda tatil yapmalarına ve dinlenmelerine yönelik olarak gerekli çalışmalar yapılacaktır. Doğal ve kültürel çevre değerlerini kapsayan turizm kaynakları envanteri çıkarılması kararlaştırılmıştır (DPT, 1985: 120).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı süresince Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısının yıllık ortalama %8,2'lik bir artışla 5,0 milyon kişiden 7,4 milyon kişiye ulaşması beklenmektedir. Ayrıca yurt dışına çıkacak vatandaş sayısının ise yıllık ortalama % 4,8'lik bir artışla 2,2 milyon kişiden 2,8 milyon kişiye ulaşması öngörülmektedir. Turizm gelirinde altıncı plan döneminde yılda ortalama % 13,6'lık bir artışla 1994 yılında 5.514 milyon dolara, turizm giderinin ise yılda ortalama % 18,4'lük bir artışla 1994 yılında 1.026 milyon dolara ulaşılması öngörülmektedir. Böylece altıncı plan dönemi sonunda turizmden elde edilen net döviz geliri 4.488 milyon dolar olması tahmin edilmektedir (DPT, 1990: 281). Altıncı planda; kış, av ve su sporları ile festival, sağlık, gençlik, kongre, termal, golf ve 3. yaş turizmini daha cazip kılabacak teşvik politikaları geliştirilmesi hedeflenmiştir (DPT, 1990: 281).

Turizm sektöründe doğrudan veya dolaylı olarak hizmet sunanların nicelik ve nitelik açısından istenilen düzeye ulaşmasına yönelik çalışmalarda bulunulması planlanacaktır. Ayrıca turizm altyapı ve üst yapı nitelik ve niceliği artırılması, turizm faaliyet yılının tamamına yayılması, mevcut tesislerin doluluk oranının arttırılması, yerli seyahat acentelerinin tur operatörlüğüne teşvik edilmesi, belirli sahaların korumaya alınarak turizme açılması ve küçük kapasiteli tesisler ve aile işletmeciliği teşvik edilmesi planlanmaktadır (DPT, 1990: 281).

Turizm sektöründe 1989 yılında 146 bin olan turizm belgeli tesislerin yatak kapasitesi ilgili dönem içerisinde 168 bin artırılarak altıncı plan dönemi sonunda yatak kapasitesi 314 bine ulaşmıştır. 1989 yılında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı 4,5 milyon iken 1994 yılında ise 6,7 milyon turist sayısına ulaşmıştır. 1989 yılında olan 2,6 milyar dolar olan turizm geliri ise 1994 yılında 4,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde turizm alanında yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, dönem sonu itibariyle Türkiye'nin

turizm alanındaki mevcut durumu ile Akdeniz çanağındaki yer alan diğer ülkelerin turizm alanındaki mevcut durumu kıyaslandığında; yatak kapasitesi, teknik altyapı (kanalizasyon, su, yol, çöp toplama ve imha, arıtma), tanıtım ve pazarlama, turizm eğitimi, ulaştırma (hava, deniz ve kara taşımacılığı), tur operatörlüğü, seyahat acenteliği gibi önemli hususlarda yetersiz kaldığı görülmektedir (DPT, 1996: 162).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Yedinci planın zamanında yürürlüğe girememesi sebebiyle hazırlanan 1995 Program'ında turizmin geleceğini garanti altına alabilmek amacıyla mekânsal dağılım, nitelik ve tür itibarıyla peyzajın, kültür varlıklarının, sosyal yapının taşıma kapasitesinin aşmayacağı ve bir bütün olarak sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik gerekli faaliyetlerin yürütülmesi amaçlanmıştır. Planda belirlenen bu çerçevesinde; turizm faaliyetlerinin yılın tamamına yaymak, turizmin coğrafi dağılımını sağlamak ve değişen tüketici alışkanlıkları da dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak adına; golf, dağ, kış, yayla, termal, sağlık, yat, kongre ve eğlence turizmine geliştirilmesine yönelik yürütülen planlama faaliyetlerinin devam ettirilmesi hedeflenmektedir (Kozak, 2012: 112).

Yedinci plan döneminde turizm faaliyetlerinde elde edilen gelirlerin 2000 yılında 10,3 milyar dolar ile 13,8 milyar dolar aralığında olması beklenmektedir. Böylelikle yedinci plan dönemi sonunda net turizm gelirin 8,5 milyar dolar ile 11,9 milyar dolar aralığında gerçekleşmesi öngörülmektedir. Dönem sonunda Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısının 13 milyon kişi ile 17 milyon kişi aralığında olacağı, yurtdışına çıkacak vatandaş sayısının ise 4,5 kişi ile 4,8 milyon kişi aralığında olacağı tahmin edilmektedir. Turizm işletme belgeli konaklama tesislerinin yatak kapasite sayısı, inşası devam eden ve proje aşamasındaki tesislerin tamamlanmasıyla birlikte dönem sonunda yaklaşık 800 bin olması, belediye belgeli tesislerle birlikte toplam yatak kapasite sayısının ise 1,3 milyona ulaşması hedeflenmektedir (DPT, 1996: 162).

Turizm faaliyetlerinin yoğunlaştığı bölgelerde yerel yönetim ve yerel halkın turizm ile ilgili alınacak kararlara katılımı sağlanarak, turizmin yerel halk tarafından sahiplenme oranının artırılmasının önemine vurgu yapılmaktadır. Turizm talebine yönelik tüketici davranışlarında meydana gelen değişimler sonucu oluşan yeni eğilimler neticesinde sektörde küçük ölçekli işletmelerin faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması ve geliştirilmesine öncelik verilmesi amaçlanmaktadır. Yerli tur operatörlüğünün yaygınlaştırılması amacıyla tanıtma ve pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesi ve uygulanması için yeni finansman kaynaklarının oluşturulmasında, kamu kesimi dışında özel sektörde yer alan yatırımcıların da katılımının sağlanması hedeflenmektedir (DPT, 1996: 163).

Yedinci plan döneminde diğer planlardan farklı olarak turizm alanında hukuki ve yasal çeşitli düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir. Bunlar; Türkiye Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Yasası'nın günün koşullarıyla uyumlu hale getirilmesi, Turizm Bakanlığı Teşkilat Kanunu çıkarılması, Türkiye Turistik Otelciler ve İşletmecileri Birliği Yasası çıkarılması, Deniz Turizmi Birliği Yasası çıkarılması, Pansiyon İşletmeleri ve Türkiye Pansiyon İşletmecileri Birliği Yasası ve Rehberler Birliği Yasası çıkarılması hedeflenmiştir

(Coşkun, 2010: 32-33).

1995 yılında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı 7,7 milyon kişi iken 1998 yılında ise 9,7 milyon kişiye ulaşmıştır. Turizmden elde edilen gelir ise 1995 yılında 4,9 milyar dolar iken 1998 yılında ise 7,2 milyar dolara yükselmiştir. Ancak 1999 yılında meydana gelen deprem felaketi ve konjonktürel nedenler sonucunda Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı negatif eğilim göstererek 7,5 milyon kişiye düşmüştür. Turizm gelirleri de belirtilen nedenlerden azalarak 5,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (DPT, 2000: 78).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Türkiye'nin dış pazarlarda rekabet gücün en fazla olduğu sektörlerden birinin turizm olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle turizm sektöründe dış pazara karşı rekabet gücünün artırılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması adına turizmin kriz dönemlerinde ayakta kalabilen, kendi kaynağını oluşturabilen ve ödenetim yapabilen sağlıklı bir yapıya sahip olmasına yönelik gerekli çalışmalar yürütülmesi amaçlanmıştır (DPT, 2000: 167).

Türkiye'ye gelecek yabancı turist sayısı sekizinci plan dönemi sonunda 13,6 milyon kişiye, yurtdışına çıkacak vatandaş sayısı ise 8,5 milyon kişiye ulaşması öngörülmektedir. Turizm gelirlerini ise ilgili dönem sonunda 11,6 milyar dolara ulaşması hedeflenmektedir. Turizm belgeli konaklama ile belediye belgeli tesislerine yatak kapasitesinin dönem sonunda 751 bin olması hedeflenmektedir. Ayrıca inşa halindeki ve proje aşamasındaki tesislerin tamamlanmasının yanı sıra kamu kampları ve ikinci konutlardaki turizme açılan yataklar ile beraber, toplam yatak kapasitesinin 1,2 milyon olması hedeflenmektedir (DPT, 2000: 167).

Sekizinci planda üzerine durulan konu; tüketici tercihleri meydana gelecek değişim eğilimleri dikkate alınması suretiyle geliştirilecek olan yeni alanlar ile turizm faaliyetlerinin yılın tamamına yayılması amaçlanmaktadır. Ayrıca turizm potansiyeli olan ancak bugüne kadar yeterince ele alınmamış bölgelere de turizmin yayılmasına yönelik çeşitli tedbirler alınması planlanmıştır. Bu kapsamda turizmde yeni potansiyel alan oluşturmak amacıyla golf, kış, dağ, termal, sağlık, yat, kongre turizmi, ekoturizm ve Milli Park alanlarında sürdürülebilir turizmin gelişim için gerekli faaliyetlerin yürütülmesi hedeflenmektedir. Ayrıca tüketici taleplerinde oluşan eğilimlere dikkate alınarak sektörde küçük ölçekli turizm işletmelerin gelişmesine önem verilecek ve bu işletmelerin KOBİ statüsünde değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir (DPT, 2000: 167-168).

Sekizinci plan dönemi sonrasında turizm alanında yaşanan gelişmeler şu şekildedir (DPT, 2006: 35):

- Uluslararası turizm geliri içerisinde elde edilen pay 2000 yılında % 1,6 iken plan dönemi sonunda % 2,9'a ulaşmıştır.
- İlgili dönem başında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı 10,4 milyon kişi iken dönem sonunda 21,1 milyon kişiye yükselmiştir.
- Plan dönemi başında 7,6 milyar dolar olan turizm geliri dönem sonunda 18,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

- Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısındaki artış sonucu Türkiye, dünyada en çok turist kabul eden ülke sıralamasında 12. sırada yer almıştır.
- Türkiye dünyada en çok turizm geliri elde eden ülkeler arasında 8. sırada yer almıştır.
- 2000 yılında 352 bin olan turizm işletme belgeli tesislerin yatak kapasitesi, 2005 yılında 450 bine, 350 bin olan belediye belgeli tesislerin yatak kapasitesi ise 400 bine ulaşmıştır.
- Sekizinci plan sonunda sektörde faaliyet gösteren seyahat acentesi sayısı 4.825 ulaşmıştır.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

Türkiye'nin ilk 7 yıllık (2007-2013) planı olan Dokuzuncu Kalkınma Planı 1 Temmuz 2006'da Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Dokuzuncu plan döneminde; ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı bir yapıda sürdürülmesine yönelik olarak; rekabet gücünün artırılması, işsizliğin azaltılması, beşeri gelişme ile sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, bölgesel gelişmenin sağlanması ve kamuda hizmet kalitesinin artırılmasına yönelik stratejik amaçlar oluşturulmuştur (Tutar ve Demiral, 2007: 79).

Dokuzuncu Kalkınma Plan dönemi sonunda turizmden elde edilen gelirin 36,4 milyar dolar, yabancı ziyaretçi sayısı 38 milyon kişi, yurtdışına çıkacak vatandaş sayısının ise 15 milyon kişi olacağı tahmin edilmektedir (DPT, 2006: 61).

Turizm sektörü ile ilgili politikalar incelendiğinde; turizmin bölgeler arası eşitsizliği ortadan kaldırması özelliğinden faydalanmak istenmesi, doğal, tarihi ve sosyal çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşımın benimsenmesi, turizmin faaliyetlerinin yılın tamamına yayılmak istenmesi ve turizmi tüm coğrafi bölgelere dağılımını sağlanması, hizmet kalitesinin iyileştirilmesi, dünya turizm pazarından elde edilen gelirin artırılması gibi konuların ele alındığı anlaşılmaktadır (Kozak vd., 2012: 113).

Kalkınma planına uygun olarak 2007'den başlayarak Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yılı olan 2023 yılına kadarki 16 yıllık süreyi kapsayan dönemde; üretim, yönetim ve uygulama süreçlerinde turizm endüstrinin yönlendirilmesine yönelik hazırlanan yol haritasıyla Türkiye Turizm Stratejisi 2023 oluşturulmuştur (Akdağ vd., 2019: 22). Diğer bir deyişle 2023 Turizm Stratejisinde yönetim çerçevesinde hem ulusal hem de il bazında turizm konseylerinin kurulması hedeflenmiş, bunların temel olarak turizm politikalarına, kararlara ve uygulamalara katılımları, öneri veya talepler sunmaları, gerek bakanlık gerekse diğer paydaşlarla koordinasyon ve işbirliği sağlayabilmeleri amaçlanmıştır.

Yedi yılı kapsayan dokuzuncu plan dönemi sonrasında turizm alanında yaşanan gelişmeler şu şekildedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 113):

- 2007-2012 döneminde Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı yılda ortalama % 8,2'lik artışla dönem sonunda 31,8 milyon kişiye ulaşmıştır. Söz konusu dönemde turizm geliri yıllık ortalama % 7,9'luk artışla dönem sonunda 29,4 milyar

dolar olarak gerçekleşmiştir.

- 2012 yılında dünyada en çok turist kabul eden ülke sıralamasında Türkiye altıncı sırada yer almıştır ve ayrıca turizm gelirlerinde ise 12'nci sırada yer almıştır.
- 2006 yılında 509 bin olan turizm işletme belgeli tesislerin yatak kapasitesi, 2012 yılında 716 bine yükselmiştir. Aynı dönemde 396 bin olan belediye belgeli tesislerin yatak kapasite sayısı ise 505 bine yükselmiştir. Dokuzuncu Kalkınma Planını turizm işletme ve belediye belgeli tesislere ait toplam yatak kapasitesi açısından değerlendirecek olursak; hedef olarak belirlenen 950 bin yatak kapasite sayısı aşılarak 2012 yılında 1,2 milyon yatak kapasitesine ulaşmıştır.
- Türkiye'de ilgili dönemde turizm yapısı incelendiğinde; kitle turizmi ön plana çıkmaktadır. 2007-2012 döneminde turist başına ortalama harcama 784 dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.
- Sürdürülebilir turizmin teşvik edilmesi amacıyla, 2008 yılında çevreye duyarlı konaklama tesislerine ait standartlar belirlenerek ve standartlar kapsamında belgeleme çalışmalarına başlanmıştır.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)

Dünyada turizm taleplerindeki değişen eğilimlerine göre Türkiye'de turizmin çeşitliliğinin artırılmasına yönelik ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda, sağlık turizmi başta olmak üzere, kongre turizmi, kış turizmi, kurvaziyer turizmi, golf turizmi ve kültür turizmine yönelik gerekli altyapı eksiklikleri tamamlanarak pazarın çeşitlendirilmesi sağlanacak ve alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi için çeşitli destekler sağlanacaktır (KB, 2013: 114).

Turizmde nitelikli işgücü, tesis ve hizmet kalitesiyle uluslararası bir marka haline gelmesi; daha üst gelir grubuna hitap edecek şekilde turizm ürün ve hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve iyileştirilmesi; turizm değer zincirinin her bileşeninde kalitenin artırılması ve sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde bölgesel kalkınmada öncü bir sektör haline gelmesi temel amaçtır (KB, 2013: 114).

Onuncu plan kapsamında hayata geçirilmesi planlanan politikalar şu şekildedir (KB, 2013: 114);

- "Varış Noktası Yönetimi" kapsamında turizm türleri bir bütün olarak ele alınarak yeni projeler hazırlanması,
- Turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgelerde; yerel yönetimlerin, STK'ların ve halkın turizmle ilgili kararlara katılımının artırılması,
- Turizm sektöründe nitelikli işgücü istihdamı artırılarak, turistlere daha yüksek kalite standartlarında hizmet verilmesinin sağlanması,
- Çevreye duyarlı ve sorumlu turizm anlayışı kapsamında sürdürülebilir turizm uygulamaları geliştirilerek, turizmin sosyo-kültürel ve çevresel olumsuzluklarının azaltılmasıdır.

Ülke içi ve ülke dışı gelişmelere bağlı olarak turizm sektöründe onuncu plan dönemi (2014-2018) dalgalanmaların yaşandığı bir dönem olmuştur. Türkiye'de 2000'li yılların

başından itibaren süregelen zaman diliminde turizm sektöründe 2014 yılında zirve noktasına ulaşılmasına rağmen iç ve dış gelişmeler nedeniyle 2015 ve 2016 yıllarında bir gerileme yaşanmıştır. Türk turizmde 2017 yılında başlayan toparlanma süreci 2018 yılında büyük bir ivme kazanarak yabancı turist sayısı 39,5 milyon kişiye ve turizm geliri ise 29,5 milyar dolara ulaşmıştır (SBB, 2019: 19-20).

On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023)

On Birinci Plan döneminde, uygulanacak olan politika ve tedbirlerle ihracatın 226,6 milyar dolara ve ithalatın ise 293,5 milyar dolara ulaşması hedeflenmektedir. Turizmde hedeflenen gelir artışı ile birlikte cari işlemler açığının milli gelire oranının dönem sonu itibarıyla % 0,9 olarak gerçekleşmesi tahmin edilmektedir (SBB, 2019: 28).

2018 yılında 29,5 milyar dolar olan turizm gelirin On Birinci Kalkınma Planı sonunda 65 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. 2018 yılında 46,1 milyon olarak gerçekleşen ziyaretçi sayısının dönem sonunda 75 milyon kişiye ulaşması ve 2018 yılında ziyaretçilerin kişi başına ortalama harcama tutarı 647 dolar iken ilgili dönem sonunda 867 dolara ulaşması öngörülmektedir (Bknz. Tablo. 1).

Tablo 1: Turizm Sektörü Hedefleri

Kalemler	2018	2023
Turizm Geliri (Milyar Dolar)	29,5	65,0
Ziyaretçi Sayısı (Milyon)	46,1	75,0
Yabancı Ziyaretçi Sayısı (Milyon)	39,5	67,7
Ziyaretçi Başına Ortalama Harcama (Dolar)	647	867
Ortalama Konaklama Süresi (Gece)	9,8	10,0
Ziyaretçi Başına Gecelik Gelir (Dolar)	66	86,7

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı On Birinci Kalkınma Planı 2019: 102

Turizmin çeşitlendirilmesinde ve geliştirilmesi kapsamında, değişen tüketici eğilimleri ve bilgi teknolojilerindeki alanındaki yaşanan gelişmeler dikkate alınarak; sunulan hizmet kalitesin artırması, daha fazla harcama eğiliminde olan yabancı turistlerin Türkiye'ye çekilmesi, konaklama dışı harcamaların artırılması, her bir destinasyon özelinde ve odaklı anlayış çerçevesinde sektörde dönüşümün gerçekleştirilmesi ve koruma-kullanma dengesi gözetilerek ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlanmak amaçlanmıştır (SBB, 2019: 100).

Mevcut turizm kaynak pazarlarımızın güçlendirilmesi, geliştirilmesi ve buna ek olarak yeni kaynak pazarlarının oluşturulması yoluyla turist sayısının artırılması planlanmaktadır. Bu kapsamda; başta uzak doğu ülkeleri olmak üzere dünyada yükselen pazar konumundaki diğer ülkelerden Türkiye için yeni kaynak pazarların oluşturması ve ana kaynak pazarımız olan ülkelerin seçilmiş şehirlerinden konaklama kapasitesinin yüksek olduğu turistik bölgelerimize başlatılan doğrudan tarifeli uçuş seferleri ve düzenlendiği bölgelerin sayılarının artırılması hedeflenmektedir (SBB, 2019: 100).

Turizmin tanıtım ve yatırımların artırılması amacıyla özel sektörün finansman temininde ve karar süreçlerinde yer

aldığı Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı kurulması ve böylece başta ana ve yükselen hedef pazarlar olmak üzere yurt dışında algı ve imaj araştırmaları yapılarak bu kapsamda yönetim planları hazırlanması hedeflenmektedir (SBB 2019: 100-101).

Deniz turizmine geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla, oluşacak olan talep ve doğal özelliklere uygun projelendirilmiş yat limanlarının yapılabilir bulunması durumunda Kamu Özel İşbirliği modeli ile hayata geçirilmesi sağlanarak plan döneminde başlanacak yat limanı yatırımları ile yat bağlama kapasitesinde yaklaşık 4.500 yatlık kapasite artışı hedeflenmektedir. Bu doğrultuda; İstanbul'u kurvaziyer seyahatin başlangıç - bitiş noktası yapmak amacıyla yeni bir kurvaziyer liman yapılması planlanmaktadır. Ayrıca Turizm Temel Yasası çıkarılarak; turizm hizmetlerinin çeşitlendirilmesi, yatırımların desteklenmesi, turizm işletmeciliğinin teşvik edilmesi ve sektör üzerindeki maliyetlerin minimize hedeflenmektedir (SBB, 2019: 101).

4. Sonuç ve Öneri

Turizm sektöründe planlı dönem öncesi gelişmelerin sınırlı olduğu ve planlı dönem sonrası ise 1963 yılından günümüze kadar geline süre içerisinde uygulanan on bir tane beş yıllık kalkınma planları içerisinde turizm politikalarına yer verilmesi sektöründe önemli adımların atılmasını sağlanmıştır. Çalışma kapsamında 1963'ten günümüze kadar süre gelen zaman diliminde uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planları turizm politikaları özelinde incelendiğinde; turizmin mevcut durum analizi, uygulanacak olan turizm stratejisi, turizmde ulaşılması gereken hedefleri, bu hedeflere ulaşılması için gerekli tüm ilke ve araçları kapsamaktadır.

Planlı dönemle birlikte turizm sektöründe yabancı kitle turizminin geliştirilmesine yönelik olarak devlet tarafında sağlanan turizm teşviklerinin yanı sıra turizm yatırımlarının turizmde öncelikli bölgelere yönlendirilmesi sağlanmıştır. Ayrıca 24 Ocak 1980 İstikrar Kararları sonrasında uygulanan politikalar doğrultusunda turizm sektörü kalkınmada öncelikli sektör arasında yerini almış ve böylelikle "deniz kum güneş" üçlüsüne dayalı kitle turizmde yatak kapasitesinin artırılmasına yönelik yabancı yatırımcıların turizm yatırımlarında bulunmasına dair turizm teşvik politikaları uygulanmıştır. Ancak devam eden süreç içerisinde 1990'lı yıllara gelindiğinde kitle turizmi yapılan destinasyon bölgeleri özelinde ekonomik ve çevresel olumsuz etkileri görülmeye başlanmıştır.

Dünya genelinde yaşanan gelişmeler ve tüketici eğilimlerindeki yaşanan değişimler sonucu uygulanan turizm politikalarında ortaya atılan hedeflerin değiştirilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda 1980'li yılların sonlarına kadar kitle turizminin geliştirilmesine yönelik uygulanan turizm politikaları tüketici eğilimindeki yaşanan gelişmeleri takiben alternatif turizm türlerinin geliştirilmesine yönelik uygulamaların hayata geçirilmesini sağlamıştır.

Bölgesel olarak turizmin geliştirilmesi ve 2023 Turizm Stratejisi kapsamında oluşturulması planlanan destinasyon merkezlerine ait kararların ve denetiminin yetkilendirilen destinasyon yönetim merkezleri tarafından yapılarak gerek özel gerekse kamu kurumları arasındaki koordinasyon eksikliğinin

önüne geçilerek hedeflenen yatırımlar daha çabuk sürede hayata geçirilmesi sağlanmalıdır.

Beş Yıllık Kalkınma Planları içerisinde yer alan turizm politikaları hazırlanırken ilgili bölge yaşayan yerel halk, yerel yöneticiler, sivil toplum kuruluşları, turizm işletme yöneticileri vb yerel paydaşların da görüşleri dikkate alınarak hazırlanan planlamalar, daha çok benimsenerek yerel paydaşlarca hayata geçirilmesi ve sahiplenilmesini de beraberinde getirecektir.

Planlı Dönemde yer alan Beş Yıllık Kalkınma Planlarında turizm sektöründe nitelikli işgücü artırılması hedeflenmiş ancak eğitim alan nitelikli işgücünün istihdamı konusunda yeterince durulmamıştır. Turizm alanında eğitim alan nitelikli işgücünün oluşturulmasına yönelik olarak gerekli yasa ve düzenlemeler oluşturularak sektörde istihdam olanakları yaratılmadığıdır. Böylelikle nitelikli işgücünün turizm sektöründe çalışma isteği artarak daha yüksek standartlarda hizmet sunması sağlanarak turist memnuniyeti ve sadakati sağlanarak turizmde elde edilen gelir daha da artırılabilecektir. Sonuç olarak oluşan küresel turizm gelirinden pay almak veya alınan payı arttırmaya yönelik olarak atılacak en önemli adım değişen tüketici eğilimleri dikkate alınarak uygulanan turizm politikaları Türkiye'ye dünya turizmde rekabet üstünlüğü sağlanması ve turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği temin etmesi açısından büyük bir önem sahiptir.

Kaynakça

- Ağbay, N.C. (2019). Türkiye'de Turizm Politikasının Oluşturulmasında Yönetişimin Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya
- Akdağ, G., Güler, O. & Çakıcı, A. C. (2019). Turizme genel bakış. A.C. Çakıcı, (Ed.), Kavramlar ve Örneklerle Genel Turizm, (s.1-26) Ankara: Detay Yayıncılık
- Batuhan, T. (2018). 3. Turizm Şurası Kararlarının Turizm Planlaması ve Politikası Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(2), 58-69.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F., (2018). Eğitimde Araştırma Yöntemleri, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyükşalvarcı, A., Şapıcılar M. C., & Bayrakçı, S. (2016). Kalkınma planları kapsamında turizm endüstrisinin değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, 11,186-201.
- Coşkun, N. (2010). Türkiye'de Turizm Politikaları ve Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri. Uzmanlık Tezi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- DPT, (1963). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, (1968). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, (1973). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT (1979). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, (1985). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: 1974, Ankara.
- DPT, (1990). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: 2174, Ankara.
- DPT, (1996). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara
- DPT, (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT, (2007). Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: DPT: 2727, ÖİK: 679, Ankara.
- Edgell, D. L., Allen, M. D., Smith, G. & Swanson, J. R. (2008). Tourism Policy and Planning: Yesterday, Today and Tomorrow. Butterworth-Heinemann. Elsevier Yayıncılık, Burlington
- Gürbüz, S., & Şahin, F., (2018). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem Analiz, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kalkınma Bakanlığı, (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018", T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Karasu, A., (2013). Türkiye'de İzlenen Turizm Politikaları: Mardin Turizm Yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce: Düzce Üniversitesi.
- Kozak, N., Akoğlan Kozak, M., & Kozak, M., (2012). Genel Turizm: İlkeler-Kavramlar, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Polat, S. (2016). Türkiye'nin Turizm Politikalarının Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Kapsamında İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Saatçi, G. (2019). Turizm Şuraları Protokol Konuşmalarının Kalkınma Planları Kapsamında Değerlendirilmesi, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11 (18), 2309-2336.
- Soyak, A. (2003). Türkiye'de İktisadi Planlama: DPT'ye İhtiyaç Var mı? Doğu Üniversitesi Dergisi, 4(2), 167-182.
- Soyak, M. (2013). Uluslararası turizmde son eğilimler ve Türkiye'de turizm politikalarının evrimi. Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4, 1-18.
- T. C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019). On birinci Kalkınma Planı (2019 - 2023). 23 Temmuz 2019 - Mükerrer Resmî Gazete Sayı: 30840.
- Tutar, F., & Demiral, M. (2007). Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 2(1), 65-83.
- Tüzünkan, D. (2015). Türkiye'de Uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarının İstihdam Politikaları Açısından Değerlendirilmesi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), 90-117.
- Ünlüöner, K., Tayfun, A., & Kılıçlar, A., (2014). Turizm Ekonomisi, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yemen, A. (2015). Kalkınma Planlarında Büyükşehirlerin Mevcut Durum Analizi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(37), 999-1023.